

Anarşizm ve Coğrafya: Anarşist Coğrafyanın Kısa Bir Şeceresi

Simon Springer

16.01.2013

İçindekiler

Anarşizm ve Coğrafya: Anarşist Coğrafyanın Kısa Bir Şe- ceresi	3
Öz	3
Abstract	4
Giriş	5
Anarşist Coğrafyanın Kökenleri	7
Anarşist Coğrafyanın Yükselişi	10
Anarşist Coğrafya'nın Radikal Coğrafya'ya Etkisi	13
Yeni Anarşist Coğrafya	15
Sonuç	18
Teşekkür	21
Yazarın Kısa Biyografisi	21
Kaynaklar	22

Anarşizm ve Coğrafya: Anarşist Coğrafyanın Kısa Bir Şeceresi

Anarchism and Geography: A Brief Genealogy of Anarchist Geographies¹

Öz

Anarşizm ve Coğrafya, kimi zaman yoğun entelektüel ilişkiler kimi zaman ise tutarsızlık ve uyumsuzluk ile karakterize edilen, uzun ve birbirinden bağımsız bir tarihe sahiptir. Anarşist coğrafyanın tarihi gelişimini ele alan bu çalışma, modern anarşizmin gelişimini, aydınlanmanın ürünü olan bağımsız siyaset felsefesi içindeki ortaya çıkışından itibaren incelemektedir. Coğrafya disiplini, emperyalizmin cazibesine kapılmış olsa da coğrafyacıların anarşizm ile ilk temasları, özgürleştirici bir coğrafi bir vizyon geliştiren Élisée Reclus ve Peter Kropotkin sayesinde 19. yüzyıl sonlarında başlamıştır. 20. yüzyılın ilkyarısındaki savaş yıllarının reel politigi ve sonrasında coğrafyada gerçekleşen nicel devrim, anarşist coğrafyanın en zayıf olduğu dönemi temsil etmektedir. Bununla birlikte, anarşizm, coğrafi düşünce tarafından tamamıyla terkedilmedi ve 1970’lerin karşı-kültür hareketleri, anarşist fikirlere kayda değer bir ilgi gösteren radikal coğrafyayı doğurdu. Ne yazık ki 1980’ler ve 1990’ların başında neoliberal politikaların yükselişi sırasında bir başka düşünüş yaşandı. Ancak umutlar

¹ Çalışma boyunca “coğrafya” (geography) yerine “coğrafyalar” (geographies) sözcüğü kullanılmıştır. Makalenin yazarı, bunun nedenini şu şekilde açıklamıştır: “*Modern coğrafyacılar herhangi bir konuda tek bir coğrafya olduğu fikrine karşılık, çeşitlilik ve karmaşıklık belirtmek için coğrafyalar sözcüğü tercih etmektedir*”. Ancak böyle bir kullanım Türkçe’ye henüz yerleşmediğinden metin boyunca “coğrafyalar” yerine “coğrafya” sözcüğü kullanılmıştır (ç.n.).

tükenmedi ve 1990'ların sonundan itibaren küreselleşme karşıtı hareketler ve DIY² kültürü anarşist coğrafyayı daha geniş bir dolaşım içine itti. Literatürü incelerken, coğrafi teoriyi bilgilendirmede ve daha da önemlisi “coğrafyanın özgürlüğünü” konuşan akademi dışı aktör ve topluluklarla daha fazla uygulamaya dönük dayanışma, karşılıklılık ve karşılıklı yardımlaşmayı arttırmada; coğrafyanın, disiplin sınırlarını aşmadaki gizli kapasitesi üzerinde anarşist coğrafyanın, süregelen ve çokçeşitli potansiyeli konusunda okuyucuları uyarmayı umdum.

Anarşist teori, coğrafi bir teoridir.

Richard Peet (1975: 43)

Abstract

Anarchism and geography have a long and disjointed history, characterized by towering peaks of intensive intellectual engagement and low troughs of ambivalence and disregard. This paper traces a genealogy of anarchist geographies back to the modern development of anarchism into a distinct political philosophy following the Enlightenment. The initial rise of geographers' engagement with anarchism occurred at the end of the 19th-century, owing to E 'Use 'e Reclus and Peter Kropotkin, who developed an emancipatory vision for geography in spite of the discipline's enchantment with imperialism at that time. The realpolitik of the war years in the first half of the 20th-century and the subsequent quantitative revolution in geography represent a nadir for anarchist geographies. Yet anarchism was never entirely abandoned by geographical thought and the counterculture movement of the 1970s gave rise to radical geography, which included significant interest in anarchist ideas. Unfortunately another low occurred during the surge of neoliberal politics in the 1980s and early 1990s, but hope springs eternal, and from the late 1990s onward the anti-globalization movement and DIY culture have pushed anarchist geographies into more widespread currency. In reviewing the literature,

² DIY (Do It Yourself): modern tüketim toplumunun dayatmalarına karşı alternatif ve bağımsız seçenekleri vurgulayan “kendin yap” hareketidir (ç.n.)

I hope to alert readers to the ongoing and manifold potential for anarchist geographies to inform both geographical theory and importantly, to give rise to more practice-based imperatives where building solidarities, embracing reciprocity, and engaging in mutual aid with actors and communities beyond the academy speaks to the ‘freedom of geography’ and its latent capacity to shatter its own disciplinary circumscriptions.

Anarchist theory is a geographical theory.

Richard Peet (1975, 43)

Giriş

Anarşizm ve coğrafya arasında uzun bir ilişki vardır. Her büyük aşk hikâyesi gibi yoğun ilişki ve bağlantıların yaşandığı dönemlerin yanında uyumsuzluk ve ayrılıkların yaşandığı dönemler de olmuştur. Eğer anarşizmi, eşitsiz güç ilişkilerinin sökümlü ve yaşadığımız dünyanın daha eşitlikçi, gönüllü, fedakâr ve işbirliğine dayalı bir örgütlenme çabası olarak kabul edersek o halde anarşizmin coğrafi bir girişim olduğunu söylememiz gerekir. Benzer şekilde eğer coğrafya giderek “dağıtım... önyargılar ve insanlık için daha değerli diğer duyguların yaratımı olarak anlaşılıyor ise” (Kropotkin, 1885\1978) anarşizmin böyle bir gündeme önemli katkıları olabileceği gözükmemektedir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, yaşadıkları yerlerde ve zamanlarda oldukça saygı duyulan ve entelektüel ortama önemli katkıları olan Peter Kropotkin (Morris, 2003) ve Élisée Reclus (Fleming, 1996) gibi önemli anarşist filozoflardan coğrafi yazılar gelmiştir. 20. yüzyılın başında, ölümlerinin ardından çalışmalarına yönelik açık ilgi azalsa da bu iki ileri görüşlü düşünürün etkisi, çağdaş coğrafi teori içerisinde yankılanmaya devam etmekte; etnisite, ırk, toplumsal örgütlenme, sermaye birikimi, kentsel ve bölgesel planlama kavramsallaştırmaları ve çevrecilik gibi birçok konuda coğrafyacıların düşünme biçimini etkilemektedir.

Reclus ve Kropotkin’in çalışmalarında geliştirdiği sosyal adalet konusundaki otorite karşısı görüş ve eleştirel tavır, 20. yüzyıl başındaki savaş yıllarının hemen karşısı görüş ve eleştirel tavır, 20. yüzyıl başındaki savaş yıllarının hemen ardından coğrafyayı etkisi altına alan reel politik ve nicel devrimin etkisi ile ne yazık ki birkaç nesli es geçmiş görünüyor. 1970’lerin karşı kültür hareketleri ve Yeni Solun ortaya çıkışı ile birlikte anarşizm bir kez daha gündeme geldi ve bugün “radikal coğrafya” olarak bilinen şeyin içeriğini ve tonunu belirlemek için marksist, feminist, post-yapısalcı

ve anarşist teorileri kullanan coğrafyacılar tarafından göz önüne alındı (Chouinard 1994; Peet, 1977). Bu yıllar boyunca hem anarşist hem de coğrafi bakış açısı ile bazı çalışmalar yapılmasına karşın maalesef 1980 ve 1990’larda bir başka gerileme dönemi yaşanmıştır. Son zamanlarda, mevcut konjonktürde yoğunlaşan neoliberalleşme, derinleşen finansal kriz ve art arda gelen ayaklanmalar -İşgal Hareketi³ ve Arap Baharı’nda görüldüğü gibi- anarşist teori ve uygulama yeniden geçerlilik kazanmaya başladı. Yeni nesil coğrafyacılar, radikal coğrafyanın sınırlarını, anarşizmi, uygulama ve teorilerinin; eğitim ve metodolojilerinin merkezine koyarak esnetmektedirler. Kapitalizmin, inşa ettiği kağıttan evin kendi ağırlığı altında yavaşça çöküşü, hem akademide hem de akademi dışında anarşizme yönelik ilginin artması ile sonuçlandı. Coğrafyanın, bilimsel bir girişim olarak farklı disiplin sınırlarının kesişim alanında yer almakla övünen konumu göz önüne alındığında, coğrafyacıların bu gündeme dahil olmaları kritik öneme sahiptir.

Bu makalede, anarşist coğrafya üzerine mevcut literatürün gözden geçirilmesi amaçlanmıştır. Anarşist düşüncenin, coğrafyadaki kökeni, gelişimi, inişleri, çıkışları ve yenilenmesinin izini sürüyorum. Okuyucular, baştan, bu makalenin farklı ülkelerde kullanılan farklı anarşist coğrafya yorumlarının veya anarşistlerin çeşitli tahakküm şekillerine direnişte kullandıkları mekânsal taktikler hakkında genel bir bakış ve değerlendirme sunma amacı gütmeyi bilmelidir. Bu anlamda *anarşist coğrafyayı*, anarşizmin gerçek pratiğini temsil eden *anarşizmin coğrafyasının* aksine, anarşizmin politik bir felsefe olarak kurulduğu teorik alan şeklinde ele alıyorum. Bunun, özellikle düşüncenin (anarşist coğrafya) pratikten (anarşizmin coğrafyası) asla ayrılamayacağı düşüncesi ve anarşist gelenekte bulunması umulan bir ilke olan eylemlilikten dolayı yapay bir ikilem yaratığının farkındayım. Bunun yanında sayfa kısıtlamasından dolayı belirli bir yaklaşım belirlemek gerekliydi. Bu yüzden literatür taraması yapmayı uygun buldum.

Öncelikle anarşist düşünceye odaklanma kararını almamda tarihsel nedenler etkili olmuştur. Anarşizmle olan ilk temaslar, esas olarak, fikir düzeyinde ve örgütlü anarşist faaliyet için düşük bir noktayı temsil ediyordu (Ince, 2010). Blunt ve Wills (2000: 2) “Kropotkin ve Reclus’nün anarşist fikirlerini -bugün yapılabileceği gibi- coğrafya ile kombine ede-

³ İşgal Hareketi (Occupy Movement) 2008’deki küresel ekonomik krizi ile beraber başlayan toplumsal ve küresel protesto gösterilerini belirtiyor (ç.n).

medikleri konusunda yakındır”. Dolayısıyla Reclus ve Kropotkin’den sonra anarşizm ve akademik coğrafya arasındaki doğrudan ilişkinin zayıflaması, politik bir fikir olarak anarşizmin zayıflamasının bir işareti olmak zorunda değildir. Aksine bu belki de anarşizmin, akademiye, doğrudan eylem, sivil itaatsizlik ve Black Bloc⁴ taktikleri; kooperatif hareketlerin komün ve örgütlü toplulukları; DIY aktivistleri ve geniş yelpazede küçük ölçekli ortak yardım grubu, ağ ve girişimleri; kiracı dernekleri, sendikalar ve kredi birliklerini; internetten uçtan uca dosya paylaşımı, açık kaynaklı yazılım ve wikileri; mahallelerdeki özerk göçmen destek ağları ve radikal sosyal merkezleri ve daha genel olarak burada ve şimdi günlük hayatta sokaklardaki daha iyi pratikler için nasıl terk ettiği işaret etmektedir.

Günümüzde, birçok coğrafyacı, teori ve pratik arasındaki açığın iki yönünü ele alan anarşizmle bütünleştiğinden mevcut literatür gün geçtikçe praksise⁵ takdire doğru daha fazla bir yönelim göstermektedir. Okuyucular, anarşist coğrafya üzerine atıf yapılan literatürü, çeşitli bağlamlarda verimli bir şekilde kurulan anarşizmin coğrafyasını daha derinlemesine keşfetmek için bir ipucu ve dahası, anarşizmi kendi günlük yaşamlarında uygulamaya koymada bir çıkış noktası olarak görmelidirler. Benzer şekilde, bu makalenin, diğer coğrafyacıları anarşist düşünceyi ve uygulamayı keşfetmeye teşvik etmekte faydalı olacağını umuyorum. Anarşizm, coğrafi bir perspektiften çalışanlara zengin ve verimli bir zemin sunmaktır ki burada anarşizmin gelişmesi için verimli bir alan kadar hevesli kişilere de ihtiyaç duyulmaktadır.

Anarşist Coğrafyanın Kökenleri

Antropolojik kayıt, yazılı tarih öncesinde, toplumların resmi otorite olmaksızın tesis edildiğini ortaya koyar. Hiyerarşik toplumların yükselişi, zorlayıcı siyasal kurumları reddeden “anarşizm” olarak adlandırılan eşitlikçi bir politik felsefe oluşturulmasını gerekli kılmıştır (Barclay, 1982). Bazıları anarşizmin kökenini, antik Çin’deki Taoizm düşüncesini dayandırırken (Graham, 2005; Marshall, 1992) bazıları ise “hükümrânın yokluğu” anlamına gelen *anarchos* sözcüğünün ilk kullanımının ve çağdaş

⁴ Siyah Şapka, gözlük, peçe ve kask gibi yüzü kapatan nesneleri giyen veya takan protestocu gruplara verilen addır (ç.n.).

⁵ Praksis (praxis), bir düşüncenin uygulama veya eyleme dönüklüğünü ifade eden felsefi bir ifadedir (ç.n.).

”anarşi” sözcüğünün Avrupa’da yükseldiğini ve Homeros’un İlyada’sına kadar izlenebileceğini kaydetmiştir (Verter, 2010). Bu gelişmeler önemli tarihi öncüller olarak kabul edilmekle birlikte, anarşizmin esas soykütüğünün bir parçası olduklarını iddia etmek zordur. Anarşizm, aydınlanma düşüncesinden doğan modern bir politik felsefedir. William Godwin, çalışmalarında geliştirdiği fikirlere bu ismi vermese de anarşizm kavramının politik ve ekonomik formülasyonunu yapan ilk kişiydi (Kropotkin, 1910: sy). “*Siyasal Adaletin Modern Ahlak ve Davranışlar Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Araştırma-Enquiry Concerning Political Justice and Its Influence on Modern Moral and Manners*” adlı

kitabı, insanlığın doğal ve kaçınılmaz ilerlemesine engel teşkil eden hükümete ve onun mülkiyet, monarşi ve hukuka ilişkin kurumlarına bir eleştiri getirdi (Godwin, 1793/1976).

Godwin’in devlete odaklanması, anarşist düşünceye örtük bir coğrafya verdi. Pierre-Joseph Proudhon (1840/2008), bu eleştirel çizgide anıtsal olan “*Mülkiyet Nedir?*” Veya *Hak ve Yönetim İlkesi Üzerine Bir Araştırma- What is Property? Or, An Inquiry into the Principle of Right and of Government*”, adlı eseri ile açıkça kendisini ”anarşist” olarak adlandıran ilk kişi olmuştur. Proudhon’ın, insanların, -Endüstri Devrimi’nin bir sonucu olarak- mekândaki ilişkilerini düzenlemesine, yönetmesine ve kodlamasına yol açan yöntemlerle derinden ilgilenen bir felsefi çerçevesi vardı. Proudhon, halktan yasal hırsızlık olarak nitelediği mülkiyet kurumuna karşı çıkmıştır. Mülk sahibini, iktidarla hizalayarak, mülkiyet ve devlet arasında bir ilişkisel coğrafya kavramsallaştırdı. Ancak Proudhon’ın kızgınlığı sadece bu iki kuruma karşı değildi. Daha sonra genç Karl Marx’ı derinden etkileyecek olan kazanç, ücretli emek, işçi sömürüsü, kapitalizm ve kilisenin teolojik düşüncesine de saldırmıştır. Bu da anarşizm ve marksizmin, sosyalist düşünce çizgisinde bağlanmasını sağlamıştır. Proudhon, ”mülkiyet”in somutlaştığını düşündüğü, üretim araçlarını doğrudan müdahale edip kontrol eden işçileri öngören kendi anarşizm versiyonuna ”karşılıklılık” (mutualism) terimini uyguladı. Proudhon ile aynı dönemde yazan Mikhaıl Bakunin, anarşist teoriye çok şey kattı. Ancak yaşamı boyunca ve bugüne kadar bile büyük tartışmalara neden olan bir muammanın bir parçası olmaya devam etmektedir (Marshall, 1992). Bakunin’in yaklaşımlarında açık olan şey, Proudhon gibi yaşadığı sosyo-politik koşullardan nefret etmesi ve bunun devlet için tam bir güvensizlik ortaya çıkarmasıdır. Devlet hakkındaki görüşleri, insanları, az çok eşit, doğal olarak sosyal ve dolayısıyla dayanışmak isteyen varlıklar olarak gördüğü insanlık ko-

nusundaki inançlarıyla doğrudan bağlantılıydı ve insanların, özünde özgür olmak istediklerini belirtti (Guerin, 2005). Sonuç olarak Bakunin'in anarşizmi, eşitlikçilik ve karşılıklı etkileşim bağlamında özgür bir toplum kurma sorununa odaklanmıştır. Mevcut toplumların, devletler içinde yerleştirilmesi Bakunin'e göre tamamen yapay ve kabul edilemezdi. Devletin yaşam alanını kurma sürecinin, insanlığın gerçekleşmesini

sağlayacak alternatif hiyerarşik olmayan örgüt biçimlerini aktif olarak reddeden şiddet ve anti-sosyal olduğunu savundu (Bakunin, 1873\2002). Devlet hakkındaki karamsar görüşü, Bakunin'in işçi hükümetlerinin ve proletarya diktatörlüğünün bürokratik polis devletlerine dönüşeceği kaygısı, tarihin uzun bir yürüyüşünde Marx ile rekabete yol açtı. Birçok çağdaş anarşistin ilgisini çekmeye devam eden bu soru sosyo-mekânsal organizasyonun yapılandırılmasına dayanmaktadır.

Bakunin ve Proudhon sadece anarşist değil, aynı zaman da kendilerini sosyalizmin savunucusu olarak görüyordu. Onların fikirleri, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da çok etkili olmuş ve 1864'te Birinci Enternasyonal'e ve sonrasında işçilerin, otoriterliğe karşı isyan edip belediye hükümetini devirdiği 1871'deki İkinci Paris Komünü'ne katkıda bulunmuştur (Archer, 1997). Bu gelişmeler anarşist ve sosyalist pratiğin oldukça erken dönemde yan yana geldiklerini göstermektedir. Proudhon ve Bakunin liberal hareket boyunca neredeyse anarşizm olduğuna inandıkları sosyalizmin daha özgürleştirici bir versiyonunu ortaya koyma girişiminde bulundu ve birçok kez Marx ile karşı karşıya geldiler. Sosyalizmin liberal ve liberalizmin sosyalist bir eleştirisini yapmada anarşizm öngörülmüş ve halen kapitalizme karşı esaslı bir alternatif olarak durmaktadır. Liberal sağ tarafından "Serbest piyasa anarşizmi" ya da "anarko-kapitalizm" denilen sözde anarşizm için yürütülen çabaların entelektüel geleneğe ve anarşist siyasal düşünce ve eylem tarihin ile hiç bir bağlantısı yoktur. Devleti ortadan kaldırmak için çağrıda bulunmakla birlikte, önermiş oldukları siyasi sistem, gündelik hayatın ortak, eşitlikçi ve günlük hayatın demokratik özerk yönetimine değil, bireysel egemenliğini ve serbest piyasada en iyinin hayatta kaldığı çarpık bir neo-sosyal Darwinizme dayanmaktadır. "Anarko-kapitalizm", kapitalist tahakküm sistemine yerleşmiş ve anarşistlerin uzun zamandır ortadan kaldırmaya çalıştıkları bir tezattır.

Anarşist Coğrafyanın Yükselişi

Proudhon ve Bakunin'in anarşist düşüncenin temelleri yanında ortaya koydukları örtük coğrafi çerçeve göz önüne alındığında, belki de anarşizmin en ünlü filozoflarından ikisi olan Élisée Reclus ve Peter Kropotkin'in coğrafyacı olması şaşırtıcı değildir. Reclus'nün birincil katkısı, "sosyal coğrafya" terimini kullanmanın ötesinde (Dunbar 1978), onun "*Yeryüzü ve İnsanlar: Genel Coğrafya-The Earth and Its Inhabitants: The Universal Geography*" adlı çalışmasında ince detayları ile ortaya koyduğu özgürlükçü idealleriydi. Reclus (1876-94), "doğayı bilinçli bir varlık olarak görüp", insan ile yeryüzü arasında bütünleşmeyi öngördü. Postyapısalcılığın akademiye etkisiyle Reclus'nün evrensel görüşünün modası geçmiş olsa da onun, birçok kişinin anarşizm olarak adlandırdığı şeyin ötesine uzanan sosyal ve ekolojik etiğinin, radikal düşüncenin gelişimine yaptığı yoğun etki görmezden gelinemez. Reclus, kendini, mevcut ailelerimizin, uluslarımızın ve hatta bizim türümüzün ötesinde şefkati, fedakarlığı ve sevgi kapasitesini yaymaya adanmıştır. Onun inandığı süreç, tüm tahakküm biçimlerini reddedecek ve azaltacaktır. İnsanlığın daha büyük bir gezegen bilinci yolunda Reclus, cesurca, böyle bir bakış açısının, karşılıklı empati, fedakârlık ve sevginin, insanoglunun ortak deneyimlerindeki daha derin duygusal anlamın kolektif keşfinde dünyaya yardımcı olacağını tahayyül etti (Clark ve Martin 2004). Duygusal etkileri, eleştirel coğrafyanın gündemine getiren duygusal dönüşten çok önce Reclus, zaten Lawson'm (2009) savunduğu tarzda bir "caring coğrafyası"⁶ kuruyordu. Reclus, birbiri ile ilişkili ve birbirini etkileyen bütünleşik bir gezegen sistemi görüşüne uygun olarak, doğanın korunmasını savunmuş, hayvan zulmüne karşı çıkmış, vejeteryanizmi uygulamış, vegan-anarşizmi ima etmiş (Dominick, 1995) ve çağdaş sosyal ekoloji ve hayvan hakları hareketlerine öncülük etmiştir (Fleming, 1996; Marshall, 1992).

Reclus'nün rehberliğinden büyük oranda etkilense de (Ward 2010) Kropotkin'in günümüzde anarşist felsefe için çığır açıcı metinler olarak görülen "*Ekmeğin Fethi-The Conquest of Bread*" (1892/2011), "*Karşılıklı Yardımlaşma: Evrimin Bir Faktörü-Mutual Aid: A Factor in Evolution*"

⁶ Bakım veya önemseme (caring), bireysel veya toplu olarak hayatta kalmamızı sağlayan toplumsal işlerin merkeziliğini vurgulamaktadır. Caring Coğrafyası, ev içi mekânlar ve mekansallıklar yanında insan refahı için gerekli psikolojik ve sosyal iyileştirmeleri sağlayacak hastane ve bakım evi gibi kamusal mekanlarla ilgili çalışmaları kapsamaktadır. Bu çalışmalar, cinsiyet, ayrımcılık, ırk, eşitsizlik ve ekoloji temelinde yapılmaktadır (ç.n.).

(1902/2008) ve “*Tarlalar, Fabrikalar ve Atölyeler-Fields, Factories and Workshops*” (1912/1994) gibi önemli çalışmaları daha çok ilgi görmüştür. Kropotkin, görüşlerini, -özellikle kapitalizmin tahakkümünü meşrulaştırmada kullanılan- evrimin temel ilkesi olan fiili rekabet ilkesi istisna tutarak- en azından kısmen kendi zamanının sosyal Darwinizmine tepki olarak geliştirdi. İşbirliğine dayanan daha uyumlu bir yaşam biçiminin mümkün olduğunu düşünüyor ve karşılıklı yardımlaşmanın aslında şeylerin doğal düzeni olduğu fikrine bilimsel bir temel sunmaya çalışıyordu. Kropotkin ayrıcalık, kıtlık ve yoksulluğu teşvik eden kapitalizmi insan özgürlüğüne bir hakaret olarak gördü. Genç bir adam olarak Sibirya’da geçirdiği birkaç yıl, Kropotkin üzerinde büyük bir etki bırakarak hem insan dışı hayvanlar hem de feodal öncesi toplumlar arasındaki işbirliğini doğrudan gözlemlemesini sağladı. Burada insanlar da dahil olmak üzere, birçok türe hayatta kalma olanağı veren karşılıklı yardım ve gönüllü iş birliğinin, evrimin en önemli faktörleri olduğu sonucuna vardı. Sibirya’da geçirdiği zaman, onun Marksistlerinkinden farklı bir coğrafi tahayyül edinmesini sağladı. Burada sanayi işçisinin merkezîyetçiliğini değil, tarım, yerel üretim ve kırsal yaşamın adem-i merkezîyetçi örgütlenmesini vurguladı. Bu durum Kropotkin’in kendi kendine yeterliliği tahayyül etmesine ve sözde merkezîleştirilmiş hükümete yönelik sorgulama yapmasını sağladı (Galois 1976). Deneyimleri, gözlemleri ve gezileri vasıtasıyla Kropotkin (1885/1978, 7) coğrafya

egitimini -özellikle çocuklara yönelik- insanlara ”doğanın uyumu” konusunda bir farkındalık sağladığı ölçüde entelektüel kurtuluşa yönelik bir pratik olarak gördü. Ayrıca milliyetçi ve ırkçı önyargıları bertaraf etme konusunda da, coğrafyanın bir taahhüdü olduğunu belirtmiştir.

20. yüzyılda, anarşizm ve coğrafya arasındaki kesişmeler daha az görülürken, anarşist fikirler, radikal fikirlerin felsefi ortamı için hayati bir öneme sahipti. Bu canlılığın en güzel örneklerinden biri de Emma Goldman’ın etkisidir. Goldman, anarşizmi feminizmle doğrudan ilişkilendirerek anarşist coğrafya için yeni bir sayfa açtı. Bir coğrafyacı olmayan, coğrafya eğitimi ve coğrafi düşünceyle asla doğrudan etkileşimde bulunmayan Goldman, devletin ötesinde radikal siyaset alanında bir mekân olarak beden üzerinde var olan kurumsal tahakküm yapılarına odaklandı. Evlilik kurumuna açıkça karşıtı, homofobiye karşı mücadele verdi ve özgür aşkı teşvik etti. Özellikle cinselliğin sorgulandığı seçme özgürlüğü gibi cinsellik konularındaki özgürleşmede öncü haline geldi (Goldman 1917/1969). Onun, bireyin maddi refahına ilgisi, “köle toplumunun süregelenliği”ne, ha-

kikatsiz cennet sözlerine karşı bir siper olarak Ateizme bağlılığına dönüşürken, aynı ilgi ayrıca onun toplumsal değişimin temel bir bileşeni olarak konuşma özgürlüğünü görme düşüncesine ve hapisaneleri, adaleti tesis etme değil fakirleri cezalandırma aracı olmayı hedefleyen ekonomik sistemin bir uzantısı olarak görmeye itmiştir (Goldman, 1972/1993: 233). Goldman, hayatının sonlarına doğru anarşist devrimi desteklemek için 1936-1939 yılları arasında bir köylü ve işçi hareketinin Barselona ve İspanya'nın kırsal alanlarının kontrolünü eline aldığı, araziye kolektifleştirdiği ve anarşist örgütlenme ilkelerini uyguladığı İspanya'ya gitti. (Goldman, 2006). Bu gelişmeler, dünyaya anarşizmin pratikte çalışabileceğini gösterdi ve İspanya örneği, hareketin en başarılı anlarından biri olarak anarşistler tarafından hala anılmaktadır (Ealham 2010).

Goldman'ın 1940'ta ölümünden yirmi yıl sonra Murray Bookchin, anarşist eleştirilerini, ekolojik problemlerin kaçınılmaz bir şekilde çoğunlukla toplumsal sorunların sonucu olduğunu benimseyen ve sosyal ekoloji olarak tanımladığı düşünce içinde geliştirerek Reclus'nün çevre ile ilgili bakış açısını yeniden canlandırdı. 1962'de Bookchin, "*Sentetik Çevremiz-Our Synthetic Environment*" adlı kitabında çeşitli çevre sorunları hakkında sarsıcı bir eleştiri yayınladı (Bookchin 1962/1974). Radikalizminden dolayı çok az ilgi görmesine rağmen, kitap Rachel Carson'un (1962/2002) "*Sessiz Bahar-Silent Spring*" eserini müjdeledi. 1960'lı yıllar boyunca Reclus ve Kropotkin'in etik doğalcılığından büyük ölçüde etkilenen Bookchin, daha sonra "*Kıtlık Sonrası Anarşizm-Post-Scarcity Anarchism*"de derlenen öncü denemeler dizisi aracılığıyla dönemin karşı kültür hareketleri arasında özgürlükçü ve ekolojik fikirlerini geliştirdi (Bookchin 1971/2004). Bu dönemde Colin Ward da "*Eylemde Anarşi-Anarchy in Action*" (1973/1982), "*Barınma: Anarşist Bir Yaklaşım-Housing: An Anarchist Approach*" (1976) ve anarşist düşünce ve uygulamada coğrafyanın önemini bir kez daha ortaya koyan ünlü "*Şehirdeki Çocuk-The Child in the City*" (1978/1990) gibi birçok eser yayımlamıştır. Ward'ün çalışmalarının çoğunluğu barınma sorunları ve insanları, konutu edinme ve bakımı konusunda sınırlayan planlama yasaları üzerinedir. Proudhon ve Kropotkin, otoriter sosyo-mekansal örgütlenme yöntemlerini tersine çeviren dayanışmanın hiyerarşik olmayan ve özerkliğe dayanan felsefi açıklamaları ile Ward'un önerdiği çözümler üzerinde açık bir etkisi vardı (White and Wilbert 2011).

Anarşist Coğrafya'nın Radikal Coğrafya'ya Etkisi

Nicel devrimin ardından bazı coğrafyacılar, coğrafya disiplininin dışı veya çeperindeki anarşist akımların farkına varmıştır. *Antipode: Bir Radikal Coğrafya Dergisi*'nin ilk sayısının yayınlanması ile beşeri coğrafyada olasılık modelleri, çıkarsama istatistikleri ve ekonometri yerine, metodolojik odağına insanlığın asıl deneyimlerini yerleştiren nitel yaklaşımlarla ilgili yeni bir etğin varlığı ilan edildi. Pozitivist coğrafya, kendi temel felsefesi üzerinden eleştirildi. Bu felsefe ki dünyayı anlama ve dünyada yaşamının diğer olası çok sayıda yolunu tek bir versiyona indirgemekteydi. Pozitivist coğrafyadaki dar bakış açısındaki sınırlılık, hangi araştırma sorularının sorulmaya değer olduğunu bile önceden belirleyen araştırma yöntemlerinden kaynaklanmaktaydı (Galois, 1976). Bu atmosferde Marksist ve feminist eleştiriler, yükselen radikal coğrafya içinde bir yer buldu. Anarşizm, devleti, sayısız alternatif mekânsal düzenlemeyen yalnızca biri olarak ele alan birçok anarşist devlet değerlendirmesi sunan epistemolojik eleştirel radikal coğrafyanın kurumsallaşmasında da anahtar bir rol üstlenmiştir. Antipode'un kurucusu Richard Peet'in (1975) Kropotkin'den ilham alarak, radikal coğrafyanın, anarko-komünizmi kendi çıkış noktası olarak benimsemesi gerektiğini savunması şaşırtıcı değil. Kropotkin'in çalışması, herkese yarar sağlama ilkesinden ziyade, ayrıcalıklı bir azınlığa adil olmayan bir şekilde avantaj sağladığı söylenen, beşeri peyzaj (*human landscape*) örgütlenmesinin okunması yoluyla çoğunluğun mahrumiyetine karşı savunan Myrna Breitbart (1975) tarafından da benzer şekilde benimsenmiştir.

Birkaç yıl sonra Breitbart (1978a) Antipode dergisinde, anarşist fikirleri radikal coğrafyanın merkezine açıkça yerleştiren anarşizm ve çevre üzerine bir özel sayı organize etti. Bu özel sayı, anarşist düşünce ve pratiğin coğrafyada devam eden etkisinin yanı sıra coğrafyanın anarşizm üzerindeki etkisini de ortaya koydu. Bu sayıya, İspanyol Devrimi sırasında işçi kolektivizasyonu ve mekânsal pratiklerin keşfine ek olarak (Amsden, 1978, Breitbart, 1978b; Garcia-Ramon, 1978), alternatif örgütsel dürtülerin, çağdaş İspanyol siyasetinde yeni nesil bir liberalizmi nasıl etkilediği de dâhil edildi (Golden 1978). 1900 yıllarında New Jersey eyaletindeki Paterson'da anarşist bir topluluğun iç işleyişleri de

okuyucuların İspanyol örneğiyle bazı karşılaştırmalar yapmalarına imkân tanıyarak ayrıntılı bir şekilde açıklandı (Carey 1978). Reclus ve Kropotkin bu özel sayıda takdir topladı. Horner (1978), Kropotkin'in anarko-coğrafyasının kentlerin mekânsal organizasyonu üzerindeki etkilerini ortaya koyarken, Dunbar (1978), Reclus'nün özgürlük konusundaki coğrafi vizyonunu dile getirdi. Peet (1978) Kropotkin'in çalışmalarının insan merkezli bir özgürlük coğrafyasını başarmak için bir araç olarak desantralizasyonun sosyo-mekansallığına ilişkin etiğini araştırdı. Anarşist yazıların kalıcı değeri ve onların o dönem yükselen radikal coğrafya fikri ile ilişkisini ortaya koyan Bookchin'in "*Ekoloji ve Devrimci Düşünce-Ecology and Revolutionary Thought*" (1965/1978) makalesine ek olarak Kropotkin'in (1885/1978) "*Nasıl bir coğrafya-What Geography Ought to be*" makalesi de bu özel sayıda yeniden basılmıştır.

1976'da Minnesota Üniversitesi öğrenci ve öğretim üyelerinin katılımıyla resmi olmayan on haftalık okuma/tartışma grubunun sonuçları 1978'de Sosyalist Coğrafyacılar Birliği bülteninde anarşist coğrafya üzerine kısa bir bölüm olarak yayımlanmıştır. Bu sayıda, Minnesota grubu tarafından okunan, Kropotkin, Ward ve Bookchin'in önde gelen çalışmalarını gözden geçiren ve eleştiren bir giriş yazısı vardır (Laura,1978). Bunun yanında okuyuculara "meslektaşlarımızın ve arkadaşlarımızın anarşist fikirlerle karşı ne kadar yabancı ve korku içinde olduklarını hatırlatmak ve Anarşizmi, coğrafi bir perspektiften incelemek için geleceğe dönük bazı yönergeleri tanımlamak amacını güden bir yazı (Pissaria, 1978) ve son olarak da Anarşist örgütlenmenin çağdaş toplumsal ilişkiler ve politik biçimlerin ölçek ve karmaşıklığı içinde ne derece (na)mümkün olabileceğini göz önünde bulunduran bir makale yer almaktadır (Porter 1978). İzleyici kitlesi ve yayın süresi kısıtlı da olsa bültenin tematik konusu dönemin radikal coğrafyacıları arasında anarşizme yönelik yükselen ilginin bir göstergesidir. Minnesota grubu ve Antipode'un çabaları, bu yansımanın önemli köşe taşlarıydı ve ilgisini giderek sosyal adalete yönelten bir toplumsal coğrafi pratiğin canlandırılmasında anarşist fikirlerin potansiyeline dönük iyimser bir duyguya işaret etmekteydi. Maalesef, erken radikal coğrafyacılar ile anarşizm arasındaki bu ilerici karşılaşmalar kısa sürdü ve eleştirel Marksist ve feminist eleştiri okullarına bağlı araştırmacıların çok sayıda çabalarınca hızla gölgede bırakıldı.

1980'lerde coğrafyada oldukça az sayıda anarşist çalışma vardı. Bunun nedenleri üzerine yorum yapmak gerekirse, iyimserliğin azalışı, Yeni Sol'un gerilemesi, Birleşik Krallık'ta Thatcherizm ve Birleşik Devletler'de

Reaganizmin yükselişinin çakışması olası bir açıklama olarak durmaktadır. Bununla birlikte, neo-liberalizmin çirkin başını şaha kaldırmaya başladığı on yıl, Bookchin'in (1982/2005) doğanın egemenliğini toplumsal hiyerarşi, siyasi, antropolojik, psikolojik, bilimsel ve coğrafi konularla

birleştirerek tek bir anlatıya dönüştürdüğü "*Özgürlüğün Ekolojisi-The Ecology of Freedom*" adlı yayını gördü. Günlük dile yerleşen, tartışılabilir olarak on yılın moda sözü haline gelen küreselleşme ile beraber 1980'lerin siyasi olayları, coğrafyada içe dönük yansımaları neden oldu. Mac Laughlin (1986), Halford Mackinder, Ellen Churchill Semple, Ellsworth Huntington, Isaiah Bowman ve Thomas Holdich gibi geçmişteki önemli coğrafyacıların eserlerinin, coğrafyada kalıcı bir etnosentrizm ve devlet merkezciğe katkıda bulunduğunu savunuyordu. Bu noktada Kropotkin ve Reclus, devletin alternatiflerinin keşfi ve disiplinin kalıtsal önyargılarının terk edilmesi konusunda coğrafyacılar tarafından tekrar davet ediliyordu. 1990'larda coğrafyacıların sayısı daha da arttı. Önemli bir istisna olarak anarşist coğrafyanın potansiyelinin keşfi konusunda Cook ve Pepper (1990) Kropotkin'in mirasının bir kez daha ortaya çıktığı, kısa süreli "*Coğrafya ve Eğitimde Güncel Sorunlar-Contemporary Issues in Geography and Education*" dergisinde özel bir sayı organize etti (Cook, 1990; Pepper, 1990). Goldman'ın coğrafi okuma biçimi, anarşist komünlerin ve topluluk deneyimlerinin mekansallığı keşfi yanında (Hardy, 1990; Rigby, 1990) Ward (1990) ve Breitbart (1990) kentsel yaşamda anarşizmin potansiyelini makalelerle destekledi. Başka bir yerde Routledge'in (1998: 245) "anti-jeopolitik" kavramı 1990'ların sonlarında coğrafi literatürdeki anarşist boşluğu doldurmaya başladı. Routledge, bu kavramı anarşizme asla açık bir şekilde bağlamasa da, karşı hegemonya mücadelesine odaklanması ve "devletten kalıcı bağımsızlık iddiası" anarşist düşüncelerle şiddetle çinliyordu.

Yeni Anarşist Coğrafya

Anarşist coğrafya, son dönemlerde yeni örgütlenme biçimleri arayarak, özerklik, doğrudan eylem, radikal demokrasi ve metalaştırma karşıtlığı gibi "do-it-yourself" (DIY) ruhuna vurgu yaparak yeniden canlandı. DIY kültürünün radikal potansiyeli konusunda hemfikir olan Halfacree (1999), bu tür bir görüşün, teori ve pratiğin tamamlayıcı olması gerektiği fikrine önemli bir katkı sağladığını öne sürdü. Halfacree, bu bağlantıları

ortaya koymak için sahipsiz toprakların işgalini kullanır. Benzer şekilde Trapese Collective (2007) hayatlarımızı dönüştüren gündelik coğrafyaya yönelik DIY yaklaşımının önemini, anarşist bir yaklaşımdan hareketle tartışmıştır. Chatterton (2002) işgalin, kendi hayatını kontrol altına almanın meşru mekânsal bir uygulaması olarak kullanılmasını savundu. Bu açıklamalarda, anarşist düşünce ve özellikle Bey'in (1991) hiyerarşik kontrol yapılarının resmi biçimlerini elimine eden sosyopolitik eyleme cevap olarak ortaya çıkan ve daimi olmayan mekanlar olan "geçici özerk bölgeler" açıklamasından ilham aldığı açıktır. Benzer bir yaklaşımla Pickerill ve Chatterton (2006), dikkat çekici protesto ve gündelik hayatın, kapitalizmin alternatiflerini etkinleştirmek için verimli bir şekilde birleştirilebileceğini düşünme çabası olarak "özerk coğrafyalar" (autonomous geographies) adını verdikleri şeyi geliştirdiler. Özerk coğrafyalar, kolektivist, kapitalist olmayan ve anti-normatif dayanışma ve dayanışma biçimlerini ön plana çıkaran mekânlar olarak kabul edildikleri sürece kesinlikle anarşist bir çerçeveye oturur. Routledge'in (2003, 2009) eserlerinin yarattığı etki görmezden gelinmemeli. Onun, çok katmanlı politik eylemde ilişkisel bir mücadele ahlakı üretmede, halk ve aktivistlerin nasıl bir araya geldiğini ortaya koymada yardımcı olan yakınsama mekânı (convergence space) kavramı, daha çok anarşist bakış açısından ilham almıştır.

Bu açıklamalarda doğrudan eylemde anarşist taktikler açıkça savunulmuş veya ima edilmiştir. Antropolog David Graeber'in (2009) doğrudan eylem etnografyası, epistemolojik ve ontolojik görüşleri, nesnellik yanılmasından kurtarma eğilimi, çağdaş coğrafi teoride yankı yaratırken, diğer coğrafyacılara da benzer şekilde siyasi aktivizmin coğrafi etkilerini kavrayarak doğrudan eylemde bulunmuşlardır (Anderson, 2004; Heynen, 2010). Yöntem olarak doğrudan eylem, çalışma alanımıza duygusal bir siyasi bağlılık, egemenliğe karşı mücadele eden aktörlerin gönülden benimsenmesini ve onların yanında direnme istekliliğini içerir (The Autonomous Geographies Collective, 2010). Doğrudan eylem coğrafyası, genelde kendisini kamusal alanda; neoliberal politika reformlarının getirdiği kurumsal ve hiyerarşik olmayan siyasal katılım biçimlerindeki cezai ve teknokratik sınırların eleştirisinde gösterir. Springer (2011) demokrasinin daha kapsamlı bir radikalleşmesi için anarşist bir yaklaşım benimsemiştir. Kamusal alanla ilgili benzer endişeler evsizlerin suçlanması ve kent yasasının rövanşizmine karşı koyan açıklamaları ile şiddet karşıtı aktivizmi benimseyen Jeff Ferrell (2001) ve Randal Amster (2008) gibi anarşistlerin eserlerinde vurgulanmaktadır. Bu son çalışmanın büyük kısmı Carlsson (2008; Carls-

son ve Manning 2010) tarafından açıkça benimsenen, insanların günlük yaşamlarında kapitalizmi terk ediş anında ütopya potansiyelini gösteren “Nowtopia” kavramı vasıtasıyla ticarileşme karşısı bir çağrıdır. Bu radikal eleştiriler, kapitalizmin, dünyada var olmanın yegâne yolu olduğu yönündeki güçlü bir kavramsal hapisane ile temsil edildiği mevcut konjontürde tuhaf olsa da, Springer (2013a) son çalışmasında, Kamboçyalılar başta olmak üzere kırsal ve yerli hakların geleneksel arazi edinme pratikleri ve metalaştırma karşıtlığında anarşist görüşlerle tarihi ve çağdaş örnekler arasında paralellik olduğunu belirtmiştir. Springer (2013b) Kamboçya’da devam eden kötücül ilkel birikim biçimlerinden olan zorla tahliyelerin eleştirisinde Proudhon’dan ilham alarak, modern devletin, koloni devlet ile şiddet, hiyerarşi ve otoritenin tanımlanması konusunda eş değer olduğunu belirtmiş ve anarşizmi sömürge sonrasının tek anlamlı formu olarak konumlandırmıştır.

Son zamanlarda Antipode’da devam etmekte olan analitik güç ve anarşist teorilerin ve uygulamaların dönüştürücü potansiyelinden esinlenerek anarşist coğrafya üzerine yeni iki özel sayı çıkmıştır (Springer vd. 2012a) ve ACME (Clough and Blumberg, 2012). Bu özel sayılardan birincisi farklı anarşist perspektifleri, teorik açılımları ve pratik yaklaşımları bir araya getirirken, ikincisi anarşist ve otonomist marksistler arasında bir köprü kurma çabasını içermektedir (Mudu, 2012). Özel sayılardaki diğer konular, bölgesellik ve prefigüratif bir politika (prefigurative politics⁷) üzerinden mekânın yeniden tahayyülünde anarşist perspektifin nasıl daha fazla özgürleştirici bir kavramsallaştırma sunacağı ile ilgilidir (Ince, 2012). Aynı zamanda muhalefetin çöp karıştırma pratiklerini ve kısmen de olsa

kapitalizmle birlikteliği ve bütünleşme şekilleri ile ilgili eleştiriler (Crane, 2012); karşılıklı yardımlaşmanın mevcut organizasyon biçimimizin vazgeçilmez bir unsuru olarak okunabildiği mevcut ekonomik manzaranın yeniden yorumlanması ve anarşist coğrafyanın günlük insan faaliyetlerini nasıl etkilediğini gösteren çalışmalar vardır (White ve Williams, 2012). Ferrell (2012), Coğrafi bir “kayma” teorisi geliştirmiştir. Bu teoriye göre, gruplar, neoliberalizmin yabancılaştırma, siyasi sürgün, zorunlu göç ve marjinalleştirme denizinde sürüklenirken, beraber sürüklenip, belirli mekânsal-politik kuralları bozmak gibi anarşist taktikleri kullanmalıdır. Heynen ve Rhodes (2012), sivil haklar çağının siyahi

⁷ Toplumsal kesimlerin, kapitalizm ve merkezi partilerin merkeziliğini ve hiyerarşiyi redderek geleceğin toplumunu inşa etmede benimsedikleri politikadır. Dünya çapındaki Occupy hareketleri bu bağlamda değerlendirilmektedir (ç.n.)

anarşizmine etkisini ve bu ikisinin olasılıklar ve otorite karşılığını nasıl desteklediğini belirtmiştir. Yerli ve anarşist coğrafyayı hem uyumlu hem uyumsuz olarak gören Barker ve Pickerill (2012), aktivistleri, daha güçlü iş birliklerine izin veren yerli ilişkileri kopyalamaya çalışmaktan ziyade tamamlayıcı olmaya teşvik eder. Clough (2012), sosyal mücadelenin bağlı olduğu doğrudan eylem ve etkileşimin kendisinin bir mücadele alanına dönüştüğü benzerlik ilkesinin (principle of affinity) hassas örgütlenmesinden hareketle anarşist örgütlenmenin güncel uygulamasını, radikal politikanın "etkili yapılarını" inceleyerek odaklanır. Rouhani'nin (2012b) her iki sayıda da coğrafyadaki pedagojik yaklaşımların, eğitimi yeniden planlamada potansiyel olarak anarşist fikirlerle ilişkili olabileceğini ve anarşist ve querr coğrafyası⁸ arasındaki bağlantıları ortaya koyan çalışmaları vardır. Purcell (2012) Day'ın (2005) anarşizmin radikal bilim alanında yeterince ciddiye alınmadığı iddiasını, ilk etapta anarşist olarak tanımlanmasa da güçlü bir anarşist duyarlılığı besleyen Foucault, Deleuze ve Guattari etkisiyle en azından radikal coğrafyada önemsendiğini belirterek eleştirir. Antipode sayısı Springer'in (2012b) anarşist coğrafyacılar bir manifestosunu da içermektedir. Bu manifestoda Springer coğrafyacıları, sadece disiplinin radikal köklerini Kropotkin ve Reclus'de tekrar gözden geçirmekle kalmayıp, coğrafi sorgulamanın yeni ve ortaya çıkan alanlarına anarşist eleştirileri aktif bir şekilde enjekte ederek anarşist pratiğin coğrafyadaki kalıcı potansiyelini keşfederek şu anki neo-liberal hegemonya ile yüzleşmeye çağırıyor. Bu iki özel sayının açık bir sonucu, anarşist coğrafyanın bir kez daha yükselişte olmasıdır.

Sonuç

Élisée Reclus ve Peter Kropotkin'in özgürlük vizyonu, çağdaş coğrafyacılar tarafından yükseltilmeye devam ederken, her ikisi de kalıcı miraslarının bir kanıtı olarak *Uluslararası Beşeri Coğrafya*

Ansiklopedisi'nde (International Encyclopedia of Human Geography) yer aldı (Clark 2009; Kearns 2009). Örneğin, Kropotkin'in karşılıklı yardımlaşma teorisini kullanan Huston (1997), *Anarşist*

Çalışmalar (Anarchist Studies) dergisinde, anarşistlerin dikkatini, mekânsal bakışın önemine çekmek için açıkça coğrafi bir yaklaşım benimse-

⁸ Querr coğrafyası, cinsel kimlikler, uygulamalar ve toplulukların üretilmesinde yer ve mekânın rolüne odaklanmaktadır (ç.n.)

miştir. Hewitt'in (2001), devam eden devlet şiddeti ve insan hakları ihlalleri bağlamında savunmasız kişiye yönelik yükümlülüğün önemi konusunda Kanada Coğrafya Derneği'ndeki açış konuşması Kropotkin'in çalışmalarına bir hayli popülerlik kazandırdı. Kearns (2004: 337), 19. yüzyılın sonlarında anarşizm ve emperyalizmi "tartışmalı coğrafyaların

örgütlendiği politik eksenler" olduğunu öne süren Halford Mackinder'in sömürge vizyonu ile Kropotkin'in ilerici coğrafi tahayyülünün, nasıl derin bir tezat oluşturduğunu incelemiştir. Son yıllarda Ferretti (2011), Reclus ve Kropotkin arasındaki yazışmaların geniş bir koleksiyon halinde Rusya Federasyonu "Devlet Arşivi"nde bulunduğunu, bu mektupların coğrafi bilginin kurumsallaşmasında heterodoks coğrafyacıların rolünü; politika, kamusal eğitim ve coğrafya arasındaki ilişkileri daha iyi anlamada çağdaş tarihi coğrafyalara önemli katkılar yapacağı konusuna dikkat çekmektedir. Bu tarihi eserlerin bu şekilde yeniden vurgulanması dikkat çekicidir; çünkü Kropotkin ve Reclus'nün

çalışmalarının sonuçları, ölümlerinden bir asır sonra coğrafyada yankılanmaya devam etmektedir. Şimdi ihtiyaç duyulan şey geçmişin gözden geçirilmesi değil geleceğe yönelmektir. Anarşist coğrafya ile ilişkili gelişen teoriye sürekli odaklanılması ve pratikte mevcut anarşizm coğrafyasında devam eden araştırmaların sürdürülmesi, anarşizmin yapacağı derin katkılarla coğrafyaya yeni bir soluk getirebilir ya da tam tersi olabilir. Bu çalışmanın yapılması, Antipode ve ACME'deki anarşist coğrafya konusundaki özel sayılar, anarşizmin, politik bir teori olduğu ve coğrafyayı pratik etme ve düşünmede uygulanabilir bir yaklaşım olduğunun göstergesidir (Clough ve Blumberg 2012; Springer vd. 2012a). Yapılması gereken daha çok çalışma var.

Arap Baharı ve Wall Street işgalinden sokak tiyatrosu gösterisine, kitlesel gösterilere, sokakları kurtarma partilerine; çevreci hareketlerin sarsıcı direncine, ağaç dikimi, bina işgalleri ve kültür jamming⁹'ine; çöp toplayıcı, okulsuz ve gecekondü yaşam biçimlerine; çocuk dostu kooperatiflerin ortak yardım faaliyetleri, halk mutfakları ve bahçeleri, koalisyon kurma ve geri dönüşüme; alternatif radyo kanalları, haber siteleri (Infoshop) kitap fuarları ve bağımsız medya (Indymedia) gibi birçok çağdaş konu çok açık bir şekilde mekânsal içeriğe sahiptir. Ve bunların her birinin,

⁹ Jamming, kelime anlamı olarak "*frekans bozma, parazit yapma*" gibi anlamlara denk gelmektedir. Kültür jamming ise, tüketim karşıtı bir kavram olarak, kitle iletişim araçları vasıtasıyla empoze edilen tahakküm biçimlerini -mesela reklamları- bozma ya da tersine çevirme anlamına gelmektedir (ç.n.).

anarko-coğrafi bir perspektiften analiz edilmesi yararlı olacaktır. Benzer şekilde, teorik açıdan bakıldığında, anarşizm, devlet ve egemenlik; kapitalist birikim, arsa hakkı ve mülk ilişkileri, soylulaştırma, evsizlik ve barınma, çevresel adalet ve sürdürülebilirlik; endüstriyel yeniden yapılanma ve emek coğrafyası; güvenlik, suç korkusu ve hukuk coğrafyası; kırsal dönüşüm ve topraksızlık; kent planlaması ve estetik; hassas jeopolitik ve anti-jeopolitik; beşeri coğrafyanın ötesine geçen¹⁰ ve temsili olmayan teori; aktivizm ve sosyal adalet; borç coğrafyası ve ekonomik kriz; topluluk, aidiyet ve yer politikası; savaş coğrafyası ve barış; topluluk planlaması ve katılım; kayıt dışı ekonomi, geçim kaynakları ve zafiyet; kültürel emperyalizm ve kimlik politikaları, biyopolitika ve yönetim; sömürge sonrası ve gelişmişlik sonrası coğrafya; yerleşik bilgi ve alternatif epistemolojiler ve toplum-mekânın çok çeşitli ilişkileri konularında coğrafi bilginin gelişmesi için önemli katkısı vardır. Bu konuların tamamı, yeni araştırma yaklaşımları ve konularının ortaya çıkmasında anarşist fikirlerin dahil edilmesine oldukça uygun görünüyor. Anarşizmin, coğrafi teoride yeniden canlandırılmasının potansiyel olarak en verimli yönlerinden biri, coğrafyacıların postyapısalcı ve anarşist düşüncüyü birleştirme girişimi olan ve “postanarşizm” olarak adlandırılan alanda ortaya çıkan bazı ilerici gelişmelerle çalışmaya başlamaktır (bkz. Mayıs 1994; Newman 2010; Rousselle ve Evren 2012). Springer (2012b, 2013b) post-anarşist fikirleri, coğrafi olarak ele almaya başlamıştır. Ancak coğrafyacıların ilgilenebileceği kapsamlı bir alan önümüzde durmaktadır.

Coğrafyacıların potansiyel olarak anarşist bir perspektiften araştırma yapabileceği konuların çeşitliliği, coğrafyanın disiplin sınırlarının belirsiz olduğunu işaret eder¹¹. Tarihsel olarak, bu, genel bilimsel gelişmelere daha çok uyması için “coğrafyayı dizginleme” çabası olan ve bazı coğrafyacılar arasında aşağılık duygusuna yol açan nicel devrim gibi hareketlerin birçok eleştirisinden biridir (Barnes 2009). Halbuki günümüz coğrafya teorisinde marksist, feminist ve post-yapısalcı eleştiriler, modern coğrafya teorisinde önemli bir yer edinmiştir. Birçok coğrafyacı, bu açıklığın (openness) ve değişimin, coğrafyanın en güçlü yönlerinden biri olarak benimsenmesi ge-

¹⁰ Yazar burada “more-than-human geography” kullanımını tercih etmiştir. Bu kullanım, beşeri coğrafyanın sadece insan yerine insan dışı hayvanları, bitkileri ve dahası bütün canlı küreyi dikkate alması gerektiğini belirtmektedir (ç.n.).

¹¹ Yazar, bu cümlede coğrafyaya yönelik ontolojik bir tartışmayı kastetmek için “undiscipline” kavramını kullanmıştır. Coğrafyanın disiplin sınırlarının belirsizliği, coğrafyanın ontolojik konumlanışında tartışmalara sebep olmaktadır (ç.n.).

rektiğini giderek daha fazla takdir etmektedir. Lisans öğrencisi iken disiplinin sınırsız çok yönlülüğü, coğrafyaya olan ilgimin nedenidir. Bana göre coğrafi bir yaklaşım benimsemek, bir şeyler yapmanın belirli bir yoluna uymak zorunda kalmadan, ilgi alanlarımı keşfetmekte özgür olduğum anlamına geliyordu. Bir öğrenci olarak yaşadığım deneyimler bana, coğrafyanın, sınırları, bölgeleri yeniden belirlemek ve somutlaştırmaktan öte bizi kolektif yaşamımızın mekânsal sınırlarından kurtaracak olan coğrafi tahayyülümüzün sınırlarına yönelik eleştirel sorgulama yapmayı öğretti. Geçmişte “özgürlük coğrafyası” anarşist teorinin merkezinde yer alırken (Fleming, 1996) günümüzde disiplinin, anarşist düşünce ve pratiğine dönük ilgi ve potansiyelini keşfedecek ideal bir yer olarak konumlandırılan “coğrafyanın özgürlüğü” anarşist teorinin merkezine yerleşmiştir.

Teşekkür

Jo Sharp’a bu makalenin dergide yayımlanmasındaki daveti; Anthony Ince’a ise beni önerdiği için teşekkür ederim. Ant, konuyla ilgili oldukça yetenekli olmasına rağmen, dünyayı dolaşmak ve Türkiye’deki zor koşullarda bulunmak gibi çok daha önemli görevini yapmakla meşguldü. James Sidaway başvuru öncesinde önemli eleştirilerde bulundu ve hem kendisinin hem de Trevor Barnes’ın

büyük Sex Pistols hayranı olduğunu açıkladı. “İngiltere’de Anarşi”nin favori şarkısı olması ile beraber James “Punk Ölmedi” sloganını savurdu. Umarım bu, çengelli iğne, pembe mohikan saç ve yırtık bir tişört giyerek gelecek AAG toplantısında onu göreceğimizin bir işaretidir.

Yazarın Kısa Biyografisi

Simon Springer, Victoria Üniversitesi (Kanada) Coğrafya Bölümü’nde profesördür. Bundan önce Otago Üniversitesi’nde ve Singapur Ulusal Üniversitesi’nde çalıştı. Simon’un araştırma alanı, geçiş sonrası Kamboçya’da neo-liberalleşmenin ortaya çıkardığı politik, sosyal ve coğrafi dışlanma ve şiddetin ve gücün mekânsallığıdır. Springer, hem postyapısalcı eleştiri hem de anarşist felsefenin radikal bir şekilde canlandırılmasını ön plana çıkaran, postanarşist bir konuma doğru ilerleyen teorik bakış açısıyla, beşeri coğrafyaya yönelik yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. 2009’da British

Columbia Üniversitesi'nden doktora derecesini aldıktan sonra, Simon'ın *Transactions of the Institute of British Geographers*, *Annals of the Association of American Geographers*, *Environment and Planning D: Society and Space*, *Political Geography*, *Area*, *Environment and Planning A*, *Geoforum*, and *Antipode* gibi önemli coğrafya dergilerinde yayınları çıktı. Aynı zamanda *Cambodia's Neoliberal Order: Violence, Authoritarianism, and the Contestation of Public Space* (Springer, 2010) kitabının yazarıdır. En önemlisi Simon, kızı Solina ve oğulları Odin ve Tyr'ın babasıdır.

Kaynaklar

- Amsden, J. (1978). Industrial collectivization under workers' control: Catalonia, 1936-1939. *Antipode* 10, pp. 99-114.
- Amster, R. (2008). *Lost in space: the criminalization, globalization, and urban ecology of homelessness*. El Paso: LFB Scholarly Publishing.
- Anderson, J. (2004). Spatial politics in practice: the style and substance of environmental direct action. *Antipode* 36, pp. 106-125.
- Archer, J. P. W. (1997). *The first international in France, 1864-1872: its origins, theories, and impact*. Lanham: University Press of America.
- Bakunin, M. (1873/2002). *Statism and anarchy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barclay, H. (1982). *People without government: an anthropology of anarchy*. London: Kahn & Averill.
- Barker, A. J. and Pickerill, J. (2012). Radicalizing relationships to and through shared geographies: why anarchists need to understand indigenous connections to land and place. *Antipode*, 44, pp. 1705-1725.
- Barnes, T. (2009). Quantitative revolution. In: Kitchen, R. and Thrift, N. (editors-in-chief) *International encyclopedia of human geography*. Amsterdam: Elsevier, pp. 33-38.

- Bey, H. (1991). *T.A.Z.: the temporary autonomous zone, ontological anarchy, poetic terrorism*. Brooklyn: Autonomedia.
- Blunt, A. and Wills, J. (2000). *Dissident geographies: an introduction to radical ideas and practice*. London: Pearson Education.
- Bookchin, M. (1962/1974). *Our synthetic environment*. New York: Harper & Row.
- Bookchin, M. (1965/1978). *Ecology and revolutionary thought*. *Antipode* 10, pp. 21.
- Bookchin, M. (1971/2004). *Post-scarcity anarchism*. Oakland: AK Press.
- Bookchin, M. (1982/2005). *The ecology of freedom: the emergence and dissolution of hierarchy*. Oakland: AK Press.
- Breitbart, M. (1975). *Impressions of an anarchist landscape*. *Antipode* 7, pp. 44-49.
- Breitbart, M. (1978a). *Anarchist decentralism in rural Spain, 1936-1939: the integration of community and environment*. *Antipode* 10, pp. 83-98.
- Breitbart, M. (1978b). *Introduction*. *Antipode* 10, pp. 1-5.
- Breitbart, M. (1990). *Calling up the community: exploring the subversive terrain of urban environmental education*. *Contemporary Issues in Geography and Education* 3, pp. 94-112.
- Carey, G. W. (1978). *The vessel, the deed and the idea: anarchists in Paterson, 1895-1908*. *Antipode* 10, pp. 46-58.
- Carlsson, C. (2008). *Nowtopia: how pirate programmers, outlaw bicyclists, and vacant-lot gardeners are inventing the future today!* Oakland: AK Press.
- Carlsson, C. and Manning, F. (2010). *Nowtopia: strategic exodus?* *Antipode* 42, pp. 924-953.
- Carson, R. (1962/2002). *Silent spring*. New York: Houghton Mifflin Company.

- Chatterton, P. (2002). “Squatting is still legal, necessary and free”. A brief intervention in the corporate city. *Antipode* 34, pp. 17.
- Chouinard, V. (1994). Reinventing radical geography: is all that’s left right? *Environment and Planning D: Society and Space* 12, pp. 2-6.
- Clark, J. P. (2009). Reclus, E. In: Kitchen, R. and Thrift, N. (editors-in-chief) *International encyclopedia of human geography*. Amsterdam: Elsevier, pp. 107-110.
- Clark, J. P. and Martin, C. (eds) (2004). *Anarchy, geography, modernity: the radical social thought of Elise’e Reclus*. Oxford: Lexington.
- Clough, N. (2012). Emotion at the center of radical politics: on the affective structures of rebellion and control. *Antipode* 44, pp. 1667-1686.
- Clough, N. and Blumberg, R. (forthcoming). *Toward anarchist and autonomist Marxist geographies*. ACME.
- Cook, D. (1990). Anarchist alternatives: an introduction. *Contemporary Issues in Geography and Education* 3, pp. 9-21.
- Cook, D. and Pepper, D. (1990). Editorial: anarchism. *Contemporary Issues in Geography and Education* 3, pp. 5-8.
- Crane, N. J. (forthcoming). Are “other spaces” necessary? Associative power at the dumpster. ACME.
- Day, R. (2005). *Gramsci is dead: anarchist currents in the newest social movements*. Ann Arbor: Pluto.
- Dominick, B. A. (1995). *Animal liberation and social revolution: a vegan perspective on anarchism or an anarchist perspective on veganism*. Syracuse: Critical Mess Media.
- Dunbar, G. (1978). E’lise’e Reclus, geographer and anarchist. *Antipode* 10, pp. 16-21.

- Ealham, C. (2010). *Anarchism and the city: the revolution and counter-revolution in Barcelona*, Oakland: AK Press 1898-1937.
- Ferrell, J. (2001) *Tearing down the streets: adventures in urban anarchy*. New York: Palgrave.
- Ferrell, J. (2012). Anarchy, geography and drift. *Antipode* 44, 1687-1704.
- Ferretti, F. (2011). The correspondence between Elise'e Reclus and Petr Kropotkin as a source for the history of geography. *Journal of Historical Geography* 37, pp. 216-222.
- Fleming, M. (1996). The geography of freedom: the odyssey of Elise'e Reclus. Montreal: Black Rose.
- Galois, B. (1976). Ideology and the idea of nature: the case of Peter Kropotkin. *Antipode* 8, pp. 1-16.
- Garcia-Ramon, M. D. (1978). The shaping of a rural anarchist landscape: contributions from Spanish anarchist theory. *Antipode* 10, pp. 71-82.
- Godwin, W. (1793/1976). *Enquiry concerning political justice and its influence on modern morals and happiness*. London: Penguin.
- Golden, L. (1978). The libertarian movement in contemporary Spanish politics. *Antipode* 10, pp. 114-118.
- Goldman, E. (1917 / 1969). *Anarchism and other essays*. New York: Dover.
- Goldman, E. (1972 / 1996). *Red Emma speaks: An Emma Goldman reader*. Shulman, A. K. (ed). Amherst: Humanity Books.
- Goldman, E. (2006). *Vision on fire: Emma Goldman on the Spanish Revolution*. Porter, D (ed). Oakland: AK Press.
- Graeber, D. (2009). *Direct action: an ethnography*. Oakland: AK Press.

- Graham, R. (ed) (2005). *Anarchism: a documentary history of libertarian ideas: volume 1, from anarchy to anarchism (300 CE to 1939)*. Montreal: Black Rose Books.
- Gue'rin, D. (2005). *No Gods, no masters: an anthology of anarchism*. Oakland: AK Press.
- Halfacree, K. (1999). 'Anarchy doesn't work unless you think about it': intellectual interpretation and DIY culture. *Area* 31, pp. 209-320.
- Hardy, D. (1990). The anarchist alternative: a history of community experiments in Britain. *Contemporary Issues in Geography and Education* 3, pp. 35-51.
- Hewitt, K. (2001). Between Pinochet and Kropotkin: state terror, human rights and the geographers. *Canadian Geographer* 45, pp. 338-355.
- Heynen, N. (2010). Cooking up non-violent civil-disobedient direct action for the hungry: 'Food Not Bombs' and the resurgence of radical democracy in the US. *Urban Studies* 47, pp. 1225-1240.
- Heynen, N. and Rhodes, J. (forthcoming). Organizing for survival: from the civil rights movement to Black anarchism through the life of Lorenzo Kom'boa Ervin. ACME.
- Horner, G. M. (1978). Kropotkin and the city: the socialist ideal in urbanism. *Antipode* 10, pp. 33-45.
- Huston, S. (1997). Kropotkin and spatial social theory: unfolding an anarchist contribution. *Anarchist Studies* 5, pp. 109-130.
- Ince, A. (2010). *Organizing anarchy: spatial strategy, prefiguration, and the politics of everyday life*. PhD Dissertation. Department of Geography, Queen Mary, University of London.
- Ince, A. (2012). In the shell of the old: anarchist geographies of territorialisation. *Antipode* 44, 1645-1666.
- Kearns, G. (2004). The political pivot of geography. *The Geographical Journal* 170, pp. 337-346.

- Kearns, G. (2009). Kropotkin, P. In: Kitchen, R. and Thrift, N. (editors-in-chief) *International encyclopedia of human geography*. Amsterdam: Elsevier, pp. 56-58.
- Kropotkin, P. (1885 / 1978). What geography ought to be. *Antipode* 10, pp. 6-15.
- Kropotkin, P. (1892 / 2011). *The conquest of bread*. New York: Dover.
- Kropotkin, P. (1902 / 2008). *Mutual aid: a factor in evolution*. Charleston: Forgotten.
- Kropotkin, P. (1910). Anarchism. *The encyclopædia Britannica*. Edinburgh: Encyclopædia Britannica, Inc. [Online]. Retrieved on 27 November 2012 from: http://dwardmac.pitzer.edu/anarchist_archives/kropotkin/britanniaanarchy.html.
- Kropotkin, P. (1912/1994). *Fields, factories, and workshops*. Montreal: Black Rose Books.
- Lauria, M. (1978). The anarchist seminar? *USG Newsletter*. Union of Socialist Geographers 3.3, pp. 2-6.
- Lawson, V. (2009). Instead of radical geography, how about caring geography? *Antipode* 41, pp. 210-213.
- Mac Laughlin, J. (1986). State-centered social science and the anarchist critique: ideology in political geography. *Antipode* 18, pp. 11-38.
- Marshall, P. (1992). *Demanding the impossible: a history of anarchism*. London: HarperCollins.
- May, T. (1994). *The political philosophy of poststructuralist anarchism*. University Park: Penn State University Press.
- Morris, B. (2003). *Kropotkin: the politics of community*. Amherst: Humanity Books.
- Mudu, P. (forthcoming). At the intersection of anarchists and autonomists: Autogestioni and Centri Sociali. ACME.

- Newman, J. (1990). Emma Goldman: anarcho-feminist. *Contemporary Issues in Geography and Education* 3, pp. 27-30.
- Newman, S. (2010). *The politics of postanarchism*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Peet, R. (1975). For Kropotkin. *Antipode* 7, pp. 42-43.
- Peet, R. (1977). The development of radical geography in the United States. *Progress in Human Geography* 1, pp. 240-263.
- Peet, R. (1978). The geography of human liberation. *Antipode* 10, pp. 119-134.
- Pepper, D. (1990). Geography and the landscapes of anarchistic visions of Britain: the example of Morris and Kropotkin. *Contemporary Issues in Geography and Education* 3, pp. 63-79.
- Pickerill, J. and Chatterton, P. (2006). Notes towards autonomous geographies: creation, resistance and self-management as survival tactics. *Progress in Human Geography* 30, pp. 730-746.
- Pissaria, B. (1978). Why study anarchism? *USG Newsletter*. Union of Socialist Geographers 3.3, pp. 6-10.
- Porter, P. W. (1978). Anarchytecture for our time. *USG Newsletter*. Union of Socialist Geographers 3.3, pp. 10-14.
- Proudhon, P.-J. (1840/2008). *What is property? An inquiry into the right and principle of government*. Charleston: Forgotten.
- Purcell, M. (forthcoming). Gramsci is no dead: for a 'both / and' approach to radical geography. *ACME*.
- Reclus, E. (1876-94). *The earth and its inhabitants: the universal geography v.1*. London: J S Virtue and Co.
- Rigby, A. (1990). Lessons from anarchistic communes. *Contemporary Issues in Geography and Education* 3, pp. 52-62.
- Rouhani, F. (forthcoming). Anarchism, geography, and queen space-making: building bridges over chasms we create. *ACME*.

- Rouhani, F. (2012b). Practice what you teach: placing anarchism in and out of the classroom. *Antipode* 44, 1726- 1741.
- Rousselle, D. and Evren, S. (eds) (2012). *Post-anarchism: a reader*. London: Pluto.
- Routledge, P. (1998). Anti-geopolitics: introduction. In O. Tuathail, G., Dalby, S. and Routledge, P. (eds) *The geo- politics reader*. London: Routledge, pp. 245-255.
- Routledge, P. (2003). Convergence space: process geographies of grassroots globalization networks. *Transactions of the Institute of British Geographers* 28, pp. 333-349.
- Routledge, P. (2009). Towards a relational ethics of struggle: embodiment, affinity, and affect. In Amster, R., DeLeon, A., Fernandez, L. A., Nocella, A. J. II and Shannon, D. (eds) *Contemporary anarchist studies: an introductory anthology to anarchy in the academy*. New York: Routledge, pp. 82-92.
- Springer, S. (2010). Cambodia's Neoliberal order: violence, authoritarianism, and the contestation of public space. New York: Routledge.
- Springer, S. (2011). Public space as emancipation: meditations on anarchism, radical democracy, neoliberalism, and violence. *Antipode* 43, pp. 525-562.
- Springer, S. (2012a). Reanimating anarchist geographies: a new burst of color. *Antipode* 44, pp. 1591-1604.
- Springer, S. (2012b). Anarchism! What geography still ought to be. *Antipode* 44, 1605-1624.
- Springer, S. (2013a). Illegal evictions? Overwriting possession and orality with law's violence in Cambodia. *Journal of Agrarian Change* 13, doi: 10.1111/j.1471-0366.2012.00368.x
- Springer, S. (2013b). Violent accumulation: a postanarchist critique of property, dispossession, and the state of exception in neoliberalizing Cambodia. *Annals of the Association of American Geographers* 103, doi: 10.1080/00045608.2011.628259.

- The Autonomous Geographies Collective (2010). Beyond scholar activism: making strategic interventions inside and outside the neoliberal university. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies* 9, pp. 245-275.
- Trapeze Collective (2007). *Do it yourself: a handbook for changing the world*. London: Pluto.
- Verter, M. (2010). The anarchism of the other person. In Jun, N. and Wahl, S. (eds) *New perspectives on anarchism*. Lanham: Lexington, pp. 67-83.
- Ward, C. (1973/1982). *Anarchy in action*. London: Freedom Press.
- Ward, C. (1976). *Housing: an anarchist approach*. London: Freedom Press.
- Ward, C. (1978/1990). *Child in the city*. London: Bedford Square.
- Ward, C. (1990). An anarchist looks at urban life. *Contemporary Issues in Geography and Education* 3, pp. 80-93.
- Ward, D. (2010). Alchemy in Cläreus: Kropotkin and Reclus, 1977-1881. In Jun, N. and Wahl, S. (eds) *New perspectives on anarchism*. Lanham: Lexington, pp. 209-226.
- White, D. F. and Wilbert, C. (eds) (2011). *Autonomy, solidarity, possibility: the Colin Ward reader*. Oakland: AK Press.
- White, R. J. and Williams, C. C. (2012). The pervasive nature of heterodox economic spaces at a time of neo-liberal crisis: towards a “post-neoliberal” anarchist future. *Antipode* 44, 1625-1644.

Anarşist Kütüphane

Simon Springer

Anarşizm ve Coğrafya: Anarşist Coğrafyanın Kısa Bir Şeceresi
16.01.2013

24.05.2022 tarihinde şuradan alındı: academia.edu

Çeviri: Mehmet Ali Toprak

İngilizce Aslı: Anarchism and Geography: A Brief Genealogy of
Anarchist Geographies

tr.anarchistlibraries.net